

Koken met taal

WIM DANIËLS BIJ UITGEVERIJ THOMAS RAP

Komkomma
Mieters!
Groeten uit Brabant
Gnoeg is gnoeg
Spijkerbalsem
De taal achterna
Blits
De tambour-maître
De taal van toen

Wim Daniëls

**KOKEN
MET TAAL**

Met illustraties van
Roland Sillem

2018

Thomas Rap

Copyright © 2018 Wim Daniëls
Fotografie en ontwerp Studio Mals
Illustraties binnenwerk © Roland Sillem
Vormgeving binnenwerk Aard Bakker, Amsterdam
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 94 004 0585 1
NUR 320

thomasrap.nl

Motto: 'Eet woorden.'

Gerrit Kouwenaar (1923-2014, dichter): 'Wie meer wil weten, moet woorden eten.'

In het Engels is 'to eat your words' een uitdrukking die zoveel betekent als: toegeven dat wat je eerder gezegd hebt, fout was.

Inhoud

Voorwoord	11
Tweederlands	13
Pletters	15
Eologismen	19
Afkappertjes	35
Bloemskool	37
Uit binnen- en buitenland	41
Stad- en streekproducten	43
Alle Pirken zu bausen	57
Wat-doe-je-mientjes	61
Gefundenes Fressen	64
Al dente	66
Bon appétit	69
Kok	72
Twee- en drie pansgerechten	75
Lekker makkelijk	77
Zozo	78
Duokoken	83
Drie keer (b)raden	87
Boter, kaas en eieren	89

Spelling, spaties en leestekens	95
Vertikkeme	97
Herkoken	99
Medeklinkerkoken	101
Oude kaaskroketten	103
Kommakoken	105
Puntje-puntje-puntje	108
Sliptong	110
 Verbasteringen en verhaspelingen	 113
Wokken	115
Palingdromen	117
Bosvruchten	121
Gouden liesjes	125
Hatseflatsen	127
 Schuiftaal	 131
Alleengerecht	133
C'est le klemtoon qui fait la musique	135
Pruttelen	137
 Oud-Hollands	 139
Hete bliksem	141
Bekokstoven	144
Thuistaalkoken	146

Alfabeet	149
Rabarbermarmelade	151
Alfabetkillerdieet	153
Een gebakken ij	154
 Uitdrukkingen	 157
Koken van woede	159
Ergens gehakt van maken	160
Zoete broodjes bakken	162
Goede wijn behoeft geen krans	164
Melk in een mandje halen	166
Er geen barst van terecht bakken	169
Er geen chocola van kunnen maken	171
Vis moet zwemmen	173
 Stijloefeningen	 175
Tmesis	177
Dichten is net als koken	179
Variëren	182
Spektakelstuk	185
 Koken met Van Dale	 187
Slagroomdienst	189
Biksesementen	194
Moes	196
Heuptaarten en dooreettaarten	198
Piepers	200

Soep met ballen	203
Tietelen	205
Eet-ie-mologie	207
Grammaagtica	211
Te leurgesteld	213
De spuitzak	215
Beginnen met ...	217
Wepsen	218
Kwamkwammersloegjes	220
Appeltje-eitje	223
Stellen en vergroten	225
Bak ze roer	227
Koken met namen	229
Koken à la Hans van Zetten	231
Aptonieten	233
Menukaart	236
De Lange Vinger	238
Loo's alarm	241
In het bad van Maria	243
Toetjes	245
Watergruwel	247
Toetijd	250
Antwoorden bij het gerecht Piepers	252
Dankwoord	253

Voorwoord

Koken met taal is de nieuwste kooktrend, waarvan het grote voordeel is dat je alle ingrediënten altijd bij de hand hebt: letters, woorden en zinnen. Je ziet ze, hoort ze of ze zitten in je hoofd. Je hoeft er niet voor naar de markt of naar de winkel. Misschien dat je af en toe een woordenboek moet raadplegen, maar dat is alles. En woordenboeken hoeven geen papieren woordenboeken meer te zijn; ze zijn ook digitaal te raadplegen.

Met letters, woorden en zinnen kun je oneindig veel lekkere dingen maken: allerlei Nederlandse gerechten, maar ook internationale gerechten of een mix van beide. Je kunt kleine hapjes maken en uitgebreide maaltijden. Je kunt kiezen voor een ontbijt, een brunch, een lunch, een diner of een tussendoortje. Het kan allemaal als het om koken met taal gaat. In dit boek krijg je een reeks voorbeelden van koken met taal te zien, met zowel oude als nieuwe recepten. De maaltijd is hier een taaltijd.

Het kan zijn dat je op het gebied van taalkoken een beginner bent. Toch kun je ook dan vrij snel mooie dingen op tafel leren zetten. En als je er eenmaal mee aan de slag gaat, ontdek je misschien dat je er vaardigheid en aardigheid in hebt. Wie weet schuilt er wel een chef-taalkok in je. Het is in ieder geval zo, dat iedereen kan leren koken met taal.

Het Italiaans kent de uitdrukking ‘Nostri farrago libelli’, die ook op beperkte schaal in het Nederlands gangbaar is en in het woordenboek Van Dale de volgende omschrijving krijgt: ‘De gemengde (bonte) inhoud van mijn boekje, de mengelmoes, de hutspot waaruit mijn boekje bestaat.’ Dat is wat dit boek biedt: nostri farrago libelli, een ratjetoe, een rata-touille van taalrecepten en de uitwerkingen ervan. Daarbij is één ding gegarandeerd: de resultaten liggen nooit zwaar op de maag. Smakelijk lezen.

TWEEDERLANDS

Pletters

Bij Tweederlands gaat het in alle gevallen om nieuwe woorden die je krijgt door van bestaande woorden een letter weg te laten of aan bestaande woorden een letter toe te voegen.

We beginnen dit taalkookboek met pletters, een voorafje, een appetizer, iets dus wat appetijtelijk is of behoort te zijn, iets wat je doet verlangen naar meer. Zo'n voorafje heet ook wel een amuse-gueule, een woord dat aangeeft dat de mond of keel (gueule) geamuseerd moet worden.

Pletters zijn woorden die ontstaan door één letter vóór een bestaand woord te zetten en aan het zo ontstane nieuwe woord een definitie toe te kennen. Er zijn pletters die het al zover geschopt hebben dat ze in een woordenboek terecht zijn gekomen, zoals 'vechtscheiding': een echtscheiding die met veel problemen en ruzies gepaard gaat en waar vaak advocaten aan te pas moeten komen om de twee partijen bij te staan in hun verbeten gevecht om de zeggenschap over de kinderen en de verdeling van de bezittingen.

Het woord 'binswinger' heeft de woordenboeken nog niet gehaald, maar wordt her en der wel gebruikt als benaming voor een vangnet langs de kant van een weg of fietspad, waar je al rijdend of fietsend afval in kunt proberen te mikken.

Een ander voorbeeld van een pletter die in beperktere kring in gebruik is, is de naam 'Kleedvermaak', een winkel formule uit Leiden, die zich onder meer richt op de verkoop van tweedehands kleren.

Groter en zelfs flink internationaal is 'Bamigo', een kledingmerk voor onderkleding, T-shirts en sokken die ge-

maakt zijn van bamboe. De naam Bamigo kun je lezen als Bamboe-amigo, bamboevriend, een bewuste verhaspeling, een contaminatie, maar zeker ook een pletter.

Een pletter is ook de websitenaam 'Dinternet', van boekhandel Van Dinter uit Boxmeer, waarvan de eigenaar overigens ook de sitenaam Dintertoys vast heeft laten leggen.

Een heel aparte pletter is de cafénaam 'Zonder de linden'. Aanvankelijk ging het – zo wil het verhaal – om een café dat 'Onder de linden' heette, omdat er linden omheen stonden. Maar die werden op een dag gekapt of omgezaagd, waarna het café dus verderging onder de naam 'Zonder de linden'. In welke plaats het café staat of stond, vermeldt het verhaal niet.

Hier volgen nu enkele nieuwe, nog onbekende pletters:

bactief • Gezegd van iemand die graag kookt en bakt.

badmiraal • De baas van alle badmeesters in een zwembad.

bakademie • Opleiding voor bakkers en patissiers.

bontmantelen • Pogingen doen om de bontindustrie op te doeken.

brokkenjager • Een rokkenjager die grote kans loopt om een vernoeming te krijgen in een tweet met een hekje (hashtag) gevolgd door MeToo, dus #MeToo.

fautomaat • Automaat die niet goed werkt.

fopvang • Mislukte vangbal bij honkbal, maar ook een slecht functionerende kinderopvang.

gaardappels • Aardappels die lang genoeg gekookt hebben.

honderwijs • Puppycursus.

jassurantie • Verzekering die uitsluitend afgesloten kan worden voor jassen, inclusief colberts.

- klanterfanten** • Gezegd van verkopers die veel te lang treuzelen voordat ze een klant gaan helpen.
- Klimburg** • Bijnaam voor Nederlands enige heuvelachtige provincie.
- kluchthaven** • Luchthaven die onjuiste cijfers verstrekt over geluidsoverlast, ook wel 'liegveld' genoemd. Verder is 'kluchthaven' een benaming voor een vliegveld waarvan de opening steeds maar wordt uitgesteld omdat er voortdurend iets nog niet in orde is, zoals het geval is bij vliegveld Berlijn Brandenburg Willy Brandt, waarvan de opening gepland stond voor 2012, maar dat (waarschijnlijk) pas klaar is in 2020.
- knagel** • Afgekloven nagel.
- kontluchten** • Een scheet laten.
- kontspannen** • Dringend naar de wc moeten maar het noodgedwongen ophouden: 'Ik loop me al een uur te kontspannen.'
- krooster** • Rooster waarop gescheiden ouders bijhouden wanneer hun kroost bij wie is.
- maandacht** • Bijzondere fascinatie voor de maan: 'Govert Schilling geeft morgen een lezing over zijn maandacht.'
- mafvoerpijp** • Een afvoerpijp met een rare kronkel erin.
- malstublieft** • Gezegd door een ober bij het opdienen van een biefstuk die goed doorbakken is.
- natleet** • Watersporter, maar ook een atleet die aan steeplechase doet. 'Steeple' betekent in dit verband oorspronkelijk 'kerktoren'; een steeplechase was aanvankelijk een run naar de top van een kerk via de trappengang.
- pineens** • Wanneer je plotseling met veel geld in handen staat.
- scoupe** • Nieuw kapsel.

spantalon • Broek die veel te strak zit.

spionier • Degene die aan de bakermat heeft gestaan van het spioneren.

spotlood • Potlood van een cartoonist.

spotloodventer • Cartoonist.

stafel • Tafel om aan te staan, statafel.

toptimaal • Beter dan best.

toverdosis • Iets te vaak Hans Klok of *Mindf*ck* op de televisie.

toverhemd • Bloes die je nooit hoeft te wassen of te strijken.

toverwinning • Zege die niemand had verwacht.

waandachttrekkerij • Aandachttrekkerij die juist leidt tot minder aandacht.

wachtbaan • Wachtrij voor een attractie in een pretpark:
‘Is er een wachtbaan bij de achtbaan?’

wastronaut • Iemand die ooit als astronaut in de ruimte is geweest, maar niet nog eens zal gaan.

zapparaat • Afstandsbediening voor de televisie.

zonderbroek • Exhibitionist.

zwerkdag • Vrije dag waarop je niet veel meer doet dan lekker in het gras liggen en naar het zwerk kijken, dat wil zeggen: het hemelgewelf of de aan de hemel voorbijtrekkende wolken.

Eologismen

Koken met taal is heel gevarieerd. Je kunt alle kanten op. We presenteren hier een uitgebreid Tweederlands gerecht dat de naam ‘eologismen’ heeft. Een eologisme is een nieuw woord, in feite een neologisme, van het Griekse ‘neo’, nieuw, en ‘logos’, woord, dat je maakt door van een bestaand woord de eerste letter weg te laten. Van ‘waardepapieren’ maak je bijvoorbeeld ‘aardepapieren’. Er moet wel echt een nieuw woord ontstaan. Je mag niet van ‘heuvel’ het woord ‘euvel’ maken, omdat ‘euvel’ al een woord is. Nou ja, het mag wel, maar dan is er geen sprake van een echt eologisme. Van ‘niets’ ‘iets’ maken telt dus ook niet. Een twijfelgeval is ‘leeswaren’, dat eens te zien was op een uithangbord bij een Amsterdamse slager. ‘Fijne vleeswaren’ was de eigenlijke tekst op het bord, maar iemand had de ‘v’ weggehaald: fijne leeswaren. Nu is ‘leeswaren’ geen woord dat je in Van Dale vindt, maar handelaren in leesmappen zeggen misschien wel van zichzelf dat ze in leeswaren doen. Een twijfelgeval daarom.

Een eologisme is pas af als het nieuwe woord dat gevormd is ook een betekenisomschrijving heeft gekregen. Als je van ‘waardepapieren’ door weglating van de eerste letter ‘aardepapieren’ hebt gemaakt, hoort daar nog een omschrijving bij, bijvoorbeeld ‘landkaarten’.

Een eologisme dat de woordenboeken al heeft gehaald, is ‘emocratie’, dat in Van Dale omschreven wordt als: ‘Samenleving waarin emoties prevaleren boven het gezond verstand.’ Je zou het woord een bewuste verhaspeling (con-

taminatie) kunnen noemen van 'emotie' en 'democratie', maar ik zie het woord ook als een eologisme.

Hier volgen nu nieuwe eologismen. Het oorspronkelijke woord (met de eerste letter er nog bij) laat zich steeds vrij gemakkelijk raden en wordt er daarom niet bij vermeld.

aardevermindering • Klimaatverandering.

aardhaar • Gras.

aardvuur • Lava.

aarsvet • Broekvet voor wielrenners.

aarzegger • Oogstvoorspeller.

achtvorst • Koudegolf waarbij in acht achtereenvolgende nachten sprake is van temperaturen onder de 0 °C.

achtwoord • Toegangscode bestaande uit acht letters.

adeaubon • Gratis toegangskaart voor een thuiswedstrijd van voetbalclub ADO.

adelpijn • De moeite die iemand van adel kan hebben met het wegvallen van de voordelen van het adellijk zijn.

aderdag • De dag dat je als bloeddonor weer bloed doneert.

aderliefde • Bloeddonorschap.

adioprogramma • Programma op de publieke omroep dat wordt wegbezuinigd.

akkerlak • Mest die uitgereden wordt op een akker en die slecht is voor het grondwater.

aldadig • Vroegrijp.

alindroom • Woord dat een palindroom wordt wanneer je de eerste letter weglaat: (f)oto, (h)omo, (k)lepel, (s)neven, (i)mam, (l)otto, (p)anna. Een palindroom is een woord dat je van achteren naar voren kunt lezen met hetzelfde resultaat als wanneer je het van voren naar achteren leest.

amenleving • Volk dat uit ja-knikkers bestaat.

- amenspel** • Religieus tijdverdrijf.
- amenvatting** • Slotgebed.
- anaalrondvaart** • Darmonderzoek.
- anshebber** • Iemand die een relatie heeft met een meisje of vrouw met de naam Ans. Een anshebber die van zichzelf weer een eologisme maakt, is iemand die een abonnement heeft bij de NS.
- anuskop** • Blotebillengezicht.
- apenfeit** • Waarheid als een koe.
- apportcijfer** • Behaald resultaat bij een van de onderdelen van een hondentraining.
- aravan** • Grote vogelkooi voor een ara.
- arkopzichter** • Noach.
- armelade** • Jam die niet smaakt.
- armhartig** • Verminderd vermogen om zich in te leven in de situatie of gevoelens van anderen.
- arnaval** • Kapotte slee.
- asmachine** • Crematieoven.
- aspoort** • Ingang van een crematorium.
- asturberen** • Kleine berensoort afkomstig uit Asturië.
- axibedrijf** • FNV.
- bonne** • Iemand die vaak twijfelt, die 'ja' kan zeggen in de vorm van 'bon' (goed) maar die dan ook meteen weer 'nee' zegt.
- bracadabra** • Beha die zonder bandjes wonderbaarlijk goed op zijn plaats blijft zitten, ook bekend als 'wonderbra'.
- brikoos** • Briekaas met stukjes abrikoos.
- bsurd** • Tweederangs absurdist, ook geschreven als b-surd.

cheerapparaat • Applausmachine.

childerij • Schilderij met een lieflijk tafereeltje, waarop relaxte wandelende of picknickende mensen te zien zijn, zoals op sommige schilderijen van Claude Monet. Een schilder die veel childerijen maakt, wordt ook wel een ‘childer’ genoemd.

chillespees • Iemand die altijd net iets te gehaast is om lekker te kunnen chillen.

cudraket • Scudraket die zijn doel mist.

dentiteit • Nieuw aan te leggen dennenbos waarmee een gemeente zich wil profileren als groene gemeente.

dolescent • Beginnende leerling op muziekles.

dopteren • Aantekeningen van een medestudent overnemen, maar dan in beknopte vorm.

dressenbestand • Kledingvoorraad in een modezaak.

ebsite • Website waarop je kunt zien wanneer het eb en vloed is.

ecentralisatie • Het digitaal bundelen van taken.

echtbank • Relatiebemiddelingsbureau.

echtspraak • Beslissing van een rechter inzake een huwelijksconflict.

echttoe echtaan • Een serieuze relatie, uitmondend in een huwelijk.

edenroman • Genesis.

eerbericht • Geschreven loftuiting, in het bijzonder voor een weerman of weervrouw, maar ook het bericht dat je krijgt waarin staat dat je een onderscheiding gaat ontvangen.

eeteelt • Huidverdikking door te veel eten.

eerstand • Sokkel.

eethoven • Tuinrestaurants.

eeuwentemmer • Historicus.

eeuwin • Vrouw van 100 jaar of ouder.

egaboete • Alimentatie.

eganist • Iemand die eet wat de partner eet.

egelmatic • Een acceptabel niveau van prikkelbaarheid.

eglopen • Zelf een boerenwerktuig trekken.

egoland • Pretpark voor narcisten.

eimaand • Periode waarin alle vogels gaan broeden; een maand eerder is het daarvoor nog te 'pril'.

eipaal • Ooievaarsnest.

eisgids • Handboek voor advocaten.

elbespraakt • Lang van stof.

elfbevrediging • Winnen met voetbal, maar ook een seksuele handeling verrichten bij een sekspop die de naam heeft gekregen van een sprookjesfiguur.

elfie • Foto van een elftal.

elkweek • Het opnieuw ontwikkelen van de onderarm na amputatie.

elo • Elektrische fiets; in Frankrijk is 'elo' als verkorting van 'vélo' al enigszins gangbaar als benaming voor een elektrische fiets.

emografie • Beschrijving van het karakter van volkeren puur op gevoelsmatige basis.

eraar • Iemand die in het onderwijs werkt en veel respect verdient.

erfpot • Nalatenschap.

erglandschap • Zeer onaantrekkelijke omgeving.

eodriehoek • De Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Bij de EO gaat het dan om: Andries Knevel (Vader), Thijs van den Brink (Zoon) en Bert van Leeuwen (Heilige Geest).

eperkoek • Lekkernij uit Epe.

epermuntje • Veluws muntstuk, ook wel ‘bijtcoin uit Epe’ genoemd.

ergrede • Vervelende, nare toespraak.

erreurverdachte • Iemand die abusievelijk voor terrorist wordt aangezien.

erwarming • Verwarming die aangaat als je er bent.

etenschapper • Vakkenvuller.

eterstrikdiploma • Getuigschrift voor de opleiding van mensen die in vakantieplaatsen bij restaurants gaan staan en daar dan moeten proberen toeristen naar binnen te lokken.

eterkast • Klein restaurant.

etterkunde • Wetenschap van het vakkundig openkrabben van wondjes.

etterkundige • Pussoloog.

eurochirurg • Expert in eurozaken, maar ook: zenuwarts die veel verdient.

evalidatie • Het aandragen van bewijzen voor de stelling dat Eva in het scheppingsverhaal in wezen veel belangrijker is dan Adam. In de Engelse vertaling van Genesis blijkt ook direct de scherpzinnigheid van Eva. Als Adam zich aan haar voorstelt met de zin: ‘Madam, I’m Adam’ (een zin die je ook van achteren naar voren kunt lezen) antwoordt Eva kortweg met ‘Eve’ (dat kun je ook van achteren naar voren lezen). Ze verwijst daarmee al naar de ‘eve of destruction’, de vooravond van de verstoting uit het paradijs, waaraan we uiteindelijk ook radijs over hebben gehouden als zijnde het niet-paradijselijke voedsel bij uitstek. Wie een vader bij het eten aanspoort met de woorden ‘Pa, radijs’ wijst die vader (de man, Adam) ook symbolisch aan als degene die verantwoordelijk is voor de zondeval. Eva treft geen blaam.